

פרק י"ט (1) / בריחת דוד

1. יונתן פותח במילים "אל יחטא המלך בעבדו בְּדוֹד", כלומר: הוא מציין שיחסו של שאול לדוד הוא בגדור חטא, אך מדגיש כי שאול הוא המלך, ודוד – עבדו, ובכך מעמיק את תחושת הביטחון אצל שאול. יונתן גם פותח בגוף שלישי, בלשון כבוד – "אל יחטא" – ורק בהמשך, כשהדיבור הופך להיות קרוב יותר, עובר יונתן לגוף שני, ואז כבר מרשה לעצמו לפרט באופן תקיף יותר: "ולמה תחטא בדם נקי להמית את דוד חנם".

2. יונתן מציג, מצד אחד, את מסירותו של דוד, ששם נפשו בכפו בקרב עם הפלשתי, ומזכיר לשאול נשכחות: "ראית ותשמח"¹. עם זאת, גם כאן משתדל יונתן שלא להפריז בכוחו של דוד, ומדגיש: "ויעש ה' תשועה גדולה לכל ישראל", כלומר, שהתשועה באה מאת ה'.

3. אזכור התשועה מתקשר להיבט נוסף. לאחר המלחמה המוצלחת נגד עמון מסופר: "ויאמר העם אל שמואל מי האמר שאול ימלך עלינו תנו האנשים ונמיתם. ויאמר שאול לא יומת איש ביום הזה כי היום עשה ה' תשועה בישראל" (י"א, יב-ג). שאול קבע אפוא את העיקרון, שאין הורגים אנשים ביום שבו עשה ה' תשועה לישראל. את הטענה הזו העלה, כזכור, העם, בשעה שרצה שאול להמית את יונתן, לאחר שהלה הפר בשגגה את החרם וטעם מיערת הדבש: "ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה ה' תשועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפל משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת" (י"ד, מה), כלומר: אם ביום שעשה ה' תשועה לישראל אין ממתים איש, קל וחומר שאין ממתים את מי שעשה את התשועה. והנה, באותו טיעון שהציל בעבר אותו עצמו, משתמש כעת יונתן כדי להציל את דוד, שנטל גם הוא חלק בישועה (שאותה הוא מייחס אמנם לקב"ה), ועל כן אין מקום להמיתו.

בשלב זה מצליח יונתן במשימתו:

(ו) וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי ה' אם יומת: (ז) ויקרא יהונתן לדוד ויגד לו יהונתן את כל הדברים האלה ויבא יהונתן את דוד אל שאול והיה לפניו כקאתמול שלשום:

אך הצלחתו של יונתן לא נמשכה לאורך זמן. שוב מתרחשת מלחמה עם הפלשתים, ושוב זוכה דוד לניצחון גדול:

א. מתכונן עקיף לפעולה ישירה

פרק י"ח התאפיין בניסיונות עקיפים של שאול לפגוע בדוד – מהטלת החנית ועד לדרישת הנדוניה של מאה ערלות פלשתים – והכול מתוך מגמה אחת: "להפיל את דוד" (י"ח, כה). בפרקנו עולה שאול שלב – מה שהיה בעבר בלבו, הופך כעת לאמירה מפורשת, אותה הוא חולק עם מקורביו:

(א) וידבר שאול אל יונתן בנו ואל כל עבדיו להמית את דוד...

בשלב זה קשה לראות מהי העילה הרשמית להמית את דוד, ועל כן נראים דברי בעל המצודות, שכוונת הדברים היא "בערמה ובסגה היוצאת מבלי דעת שבדבר המלך נעשה", כלומר: אין מדובר עדיין בציווי רשמי, אלא בניסיון לפגוע בדוד באופן נסתר.

ואולם, כאן ניכרת טעותו של שאול. פנייתו גם ליורש העצר, יונתן, מעידה כי שאול לא עמד על עומק הקשר שחש בנו כלפי דוד:

(א) ...ויהונתן בן שאול הפך בְּדוֹד מֵאֵד: (ב) ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת: (ג) ואני אצא ועמדתי ליד אבי בשדה אשר אתה שם ואני אדבר בך אל אבי וראיתי מה והגדתי לך:

יונתן מודיע לדוד על השינוי שחל אצל שאול, ובד בבד מספר לדוד על תכניתו לשכנע את שאול לחזור בו ממחשבותיו על דוד. בהצעה של יונתן יש נקודה מעורפלת: מצד אחד, הוא אומר לדוד להסתתר בשדה; מצד שני, הוא אומר שיגיד לדוד מה אמר שאול – ואם כן, לשם מה צריך דוד להסתתר בשדה? לדעת רד"ק, כוונת יונתן היא שדוד עצמו ישמע את הדברים הטובים שיאמר עליו לשאול, אך אם לא ישמע – יאמר לו אותם יונתן. רבנו ישעיה, לעומת זאת, פירש שהכוונה הייתה שהוא יהיה קרוב לדוד, ואם התשובה תהיה שלילית, הוא יוכל לדווח לדוד על כך מיד, כדי שיוכל לברוח. בשלב זה נסתפק בפירושים אלו, אך נקדים כבר עתה ונאמר, כי בפרק הבא תתברר המשמעות הרבה שתהיה לעניין בהמשך.

מכל מקום, יונתן מגשים את תכניתו, ומשכנע את אביו במילים נרגשות שאין לפגוע בדוד:

(ד) וידבר יהונתן בְּדוֹד טוב אל שאול אביו ויאמר אליו אל יחטא המלך בעבדו בְּדוֹד כי לוא חטא לך וכי מעשיו טוב לך מֵאֵד: (ה) וישם את נפשו בכפו ויך את הפלשתי ויעש ה' תשועה גדולה לכל ישראל וראית ותשמח ולמה תחטא בדם נקי להמית את דוד חנם:

בדבריו משתמש יונתן בכמה אמצעי שכנוע טקטיים:

1 אמנם בפרק י"ז לא הוזכר שאול שמח על כך, אך הדבר מובן מעצם ההתרחשות. התופעה של השלמת פרטים מספור מוקדם בשלב מאוחר יותר מוכרת בהקשרים אחרים, כגון: בראשית ל"א, ז ("ואביכן התל בי והחלף את משפתי עשרת מנים"); שם מ"ב, כא ("אבל אשמים אנהנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו"), וכפי שמציין רמב"ן שם – "מודך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומארכים בו במקום אחר".

(טו) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל אֶת הַמְּלָאכִים לְרְאוֹת אֶת דָּוִד⁶ לֵאמֹר הֲעָלוּ אֹתוֹ בַּמָּטָה אֵלַי לְהַמְתּוֹ: (טז) וַיָּבֹאוּ הַמְּלָאכִים וְהִנֵּה הַתְּרַפִּים אֶל הַמָּטָה וּכְבִיר הָעֵזִים מְרֹאשֵׁתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר שְׁאוּל אֶל מִיכַל לְמָה כָּכָה רַמִּיתִנִּי וַתְּשַׁלְּחִי אֶת אֵיבֵי וַיִּמְלֹט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל שְׁאוּל הוּא אָמַר אֵלַי שְׁלַחֲנִי לְמָה אָמִיתְךָ:

אכן, בעוד שבפרק הקודם כוננה מיכל "בת שאול" (י"ח, כ, כו, כח), כאן היא מכונה "מיכל אשתו". בהמשך הספר, עם היחלשות הקשר בין השניים, חוזרת מיכל להיחשב "בת שאול" (עייני שמ"ב ג, יג; ר', טז, כ, כג).

ברם, את עיקר עיוננו בפסוקים אלו ניחד לשימוש בתרפים ובכביר העזים. כבר תמהו רבים למה היו תרפים בביתו של דוד, שהרי מסיפור גִּבְתַּת התרפים של לבן בידי רחל (בראשית ל"א, יט-ז) משתמע, שהתרפים שימשו כעבודה זרה. אמנם כבר עמדנו⁷ בעקבות הרמב"ן (שם, יט) על כך, שהתרפים לא היו עבודה זרה רגילה, אלא שימשו ככלי לגילוי עתידות, וכפי שמצינו בכמה מקומות במקרא, כגון בפסוק "כִּי הַתְּרַפִּים דָּבְרוּ אֵין וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שְׁקֵר" (זכריה י, ב); ברשימת השיקוצים שביער יאשיהו, הכוללת כלים נוספים לגילוי עתידות ונסתרות – "וְגַם אֶת הָאֲבוֹת וְאֶת הַיְדֻעָנִים וְאֶת הַתְּרַפִּים" (מל"ב כ"ג, כד); ועוד. השימוש שעשתה מיכל בתרפים מתבהר על פי דברי ראב"ע בבראשית (שם): "שהתרפים הם על צורות בני אדם... והעד שהתרפים כן, התרפים ששמה מיכל בת שאול במיטה, עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד". מיכל השתמשה, אם כן, בתרפים, שלהם צורת אדם, על מנת להטעות את שליחי שאול.

ואולם, בעוד שהמושג "תרפים" מוכר וידוע במקרא, הרי המונח "כביר העזים" הוא צירוף יחידאי, שמונחו עמום. מפרשי המקרא העלו השערות שונות, שהמשותף לכולן הוא שכביר העזים היה מרכיב נוסף בהסוואה, שנועד לדמות את הראש והשער. רש"י פירש: "עור מופשט שלם כחמת... לפי שאין לתרפים שיער, וזה דומה לשיער אדם"; רד"ק כתב "כר עשוי משער עזים"; ור' ישעיה פירש בעקבות התרגום – "נאד של עזים".

פירוש מפתיע מציע יוסף בן מתתיהו (קדמוניות היהודים, ספר שישי י"א, ד [217], מהד' שליט): "אחר כך הציעה מיטה בשביל חולה כביכול... ושמה כבד של עזים תחת השמיכות... ומחמת זעזועי הכבד, שהיו מניעים את המכסה, נמצאו דבריה נאמנים בעיניהם, שהדבר המוטל (לפניהם) הוא דוד הנושם בכבדות". מקורו של פירוש זה בתרגום השבעים, שתרגם את המילים "כביר העזים": 'כבד עזים'. חידושו של יוספוס הוא בהסבר שהכבד שימש, על ידי תנועתו, לסייע ביצירת

(ח) וַתּוֹסֵף הַמְּלַחְמָה לְהִיּוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיָּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיִּנְסוּ מִפְּנָיו:

תחושת הקנאה והתסכול של שאול שבה ועולה אף היא – עד כדי הסיטואציה הבאה, החוזרת במידה רבה על ההתרחשות בפרק הקודם:

(ט) וַתְּהִי רוּחַ ה' רָעָה אֶל שְׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מִנְּגַן בְּיָד: (י) וַיִּבְקֹשׁ שְׁאוּל לְהַפּוֹת בַּחֲנִית דָּוִד וַיִּבְקֵר וַיִּפְטַר מִפְּנֵי שְׁאוּל וַיָּךְ אֶת הַחֲנִית בְּקִיר וְדָוִד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא:

וכבר עמדנו גם על השוני בין שתי ההתרחשויות: בפרק הקודם הטיל שאול את החנית באופן אקראי כביכול, מבלי שדוד ישים לב כי הוא מנסה לפגוע בו; כאן מנצל שאול באופן ישיר את הימצאותו, ככל הנראה, ביחידות עם דוד, ומנסה להרגו בשעה שרוח ה' רעה נחה עליו. דוד מצליח להיחלץ, אך הוא מבין כי אין עוד מקום להמשיך לשרת את שאול.²

לדוד לא נותרה בררה אלא לברוח, אבל בעצם בריחתו הוא גם יוצר עבור שאול עילה רשמית להרגו. מעתה נחשב דוד למורד במלכות, ואנשי שאול מגויסים ללכדו.

ב. התרפים וכביר העזים

בפרק הקודם עמדנו על ראשיתה של מערכת היחסים בין דוד ומיכל. כאן אנו קוראים על שיאה החיובי של מערכת זו, עת מסכנת מיכל את עצמה ומעדיפה להציל את בעלה מפני שאול אביה, ואף לרמות את אביה לשם כך:

(יא) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מְלָאכִים אֶל בֵּית דָּוִד לְשִׁמְרוֹ וְלְהַמִּיתוֹ בַּבֶּקֶר³ וַתִּגַּד לְדָוִד מִיכַל אֲשֶׁתוֹ לֵאמֹר אִם אֵינְךָ מִמְּלֹט אֶת נַפְשְׁךָ הַלְּלָה מִחַר אֶתְּךָ מוֹמֵת: (יב) וַתִּרְדַּם מִיכַל אֶת דָּוִד בְּעֵד הַחֲלוֹן וַיִּלָּךְ וַיִּבְרַח וַיִּמְלֹט:⁴ (יג) וַתִּקַּח מִיכַל אֶת הַתְּרַפִּים וַתְּשֵׂם אֶל הַמָּטָה וְאֶת כְּבִיר הָעֵזִים שָׂמָה מְרֹאשֵׁתוֹ וַתְּכַסּ בַּבֶּגֶד: (יד) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מְלָאכִים לְקַחַת אֶת דָּוִד וַתֹּאמֶר חֲלָה הוּא:⁵

2 מעניינת ההקבלה האירונית שבין פס' ח, "וַתּוֹסֵף הַמְּלַחְמָה לְהִיּוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיָּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיִּנְסוּ מִפְּנָיו", לבין פס' י – "וַיָּךְ אֶת הַחֲנִית בְּקִיר וְדָוִד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא": בעוד שדוד מכה בפלשתים ומניס אותם, מנסה שאול להכות בדוד ומניס אותו.

3 מדוע לא נכנסו שליחי שאול לעצור את דוד ולהמיתו בלילה? נראה, שלא היה מקובל להיכנס לביתו של אדם באמצע הלילה, בשעה שהוא נמצא עם אשתו. וכן מצינו אף אצל הפלשתים, שחיכו לשמשון בלילה בעזה, אך המתינו עד הבוקר כדי להמיתו (שופטים ט"ז, ב).

4 סדרת הפעולות הללו מתארת כיצד הצליח דוד להתחמק מן השומרים: תחילה הלך לאטו, כדי שלא לעורר חשד, ורק אחר כך מיהר להימלט מן האזור כל עוד נפשו בו.

5 המלאכים באו מן הסתם בבוקר, ובינתיים הצליח דוד להימלט. בטענה כי דוד חולה מרוויחה מיכל זמן נוסף עבורו, שכן המלאכים שבים אל שאול, ורק לאחר מכן הם חוזרים עם הפקודה להביא את דוד בכל מצב. סביר להניח, שהמלאכים ראו מרחוק את התרפים ואת כביר העזים וחשבו בטעות כי זהו דוד, ומשום כך לא עמדו כבר בשלב זה על בריחתו.

6 ממילים אלו ניתן להסיק, ששאול שאל את המלאכים אם ראו את דוד בבירור, ומשהשיבו בשלילה, שלח אותם עם צו מפורש לראות את דוד, ואם אכן חולה הוא, להביאו אליו במיטתו.

7 הדברים נתבארו בקיצור בעיוננו לפרק ד', בהקבלה שבין מות אשת פינחס בעקבות לקיחת ארון ה' למות רחל בעקבות לקיחת התרפים (שיעור 8), וביתר הרחבה במאמרי "התרפים וכביר העזים", מגדים כד, תשנ"ה, עמ' 53-60.

אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך ה' (כ, יט-כב).

הנה כי כן, בהמשך הסיפור נעשה שימוש באיזור הקסמים השלישי של מלך בבל – החצים! נקודה זו משלימה את ההשוואה בין מיכל ויהונתן, בני שאול: שניהם אהבו את דוד; שניהם הצילוהו מיד אביהם על ידי שילוחו; וכעת נוכל להוסיף, כי שניהם גם השתמשו בכלים לגילוי עתידות תוך כדי סיועם לדוד. מה אפוא משמעותה של תופעה זו?

בפרק כ"ח מספר הכתוב: "וְשָׂאוֹל הַסִּיר הָאֲבוֹת וְאֵת הַיְדְעָנִים מִהָאָרֶץ" (כ"ח, א). לכאורה מדובר בפעולה חיובית של שאול – קיום מצוות התורה "לא ימצא בך... וְחָבַר חֶבֶר וְשָׂאֵל אוֹב וַיְדַעְנֵי וְדָרַשׁ אֶל הַמְּתִים" (דברים י"ח, י"א). ואולם, אזכור פעולה זו דווקא בפרק המספר על כישלוננו של שאול בהליכה לבעלת האוב בעין דור, מלמד כי המקרא לא דרש זאת לזכותו. הסיבה מובנת: בהכרתת האבות והידעונים קיים שאול רק את חציו הראשון של צו ה' בעניין גילוי העתידות – הכרתת הקוסמים, הקשורים באופן ישיר לעבודה זרה. אבל לציווי זה יש גם השלמה: "נְבִיא מִקְרָבָךָ מֵאֲחֶיךָ כְּמִנִּי יִקָּח לְךָ ה' אֶל-לִהְיֶה אֵלָיו תִּשְׁמָעוּ... וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבֵר בְּשֵׁמִי אֲנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעַמּוֹ" (שם, טו-טז). התורה אינה שוללת את האפשרות לדעת עתידות על ידי כוחות על-טבעיים, אך היא אוסרת לשמוע לעובדי העבודה הזרה, ומנגד דורשת ציות מוחלט לדברי נביא ה'. שאול ביצע אפוא רק את הפעולה החיצונית – הכרתת האבות והידעונים; אך מה ערך יש לפעולה זו, אם שאול עובר על עיקרו של הציווי – השמיעה לנביא!?

שאול שמע משמואל שהמלך שעתיד להחליפו כבר נבחר, וסביר להניח שידע כי הכוונה לדוד. למרות זאת, הוא רודף את דוד בכל כוחו, ומשקיע בכך את כל מאמציו. הכרתת האבות והידעונים לא הביאה, אם כן, לשמיעה בקול ה' – אדרבה, שאול מתאמץ מאוד למנוע את התגשמות הנבואה.

אך סמלי אפוא הדבר, שבני שאול השתמשו בתרפים, בכבד ובחצים – כלים ששימשו רבים מעובדי העבודה הזרה לגילוי עתידות – דווקא כסיוע להגשמת דבר ה'. בכך מוכיח המקרא כי לא המכשיר החיצוני הוא הקובע את אופי הדברים, אלא התוכן הפנימי. השמיעה בקול ה' והציות לנביאו הם הקובעים, ומתוכם נובע הערך של הכרתת הקוסמים והמכשפים. כשם ששאול רוקן את הציווי החיצוני מתוכנו הפנימי, ובכך השמיט את הקרקע מתחת לתועלת שבמעשיו, כך – מידה כנגד מידה – נותקו הכלים החיצוניים ממשמעותם הרווחת, ואדרבה, הפכו לכלים המסייעים להגשמת רצון ה'.

9 בכך יש דמיון למה שראינו בפרק ד': גם שם סברו בני ישראל שעצם הבאת הארון תציל אותם, במקום לתקן את דרכיהם ולשוב בתשובה; אך בפועל דווקא הגדיל הדבר את נחישותם של הפלשתים, והביא למפלה של ישראל במלחמה.

התחושה שאדם חי, הנושם בכבודות, נמצא מתחת לכיסוי הבגד. הקושי בהסברו הוא שכביר העזים הונח "מִרְאֲשֵׁתֵיךָ": אם תפקיד הכבד היה לדמות נשימה, צריך היה להניחו באזור החזה! מכל מקום, על פי דרכם של השבעים נוכל לפרש כי 'כביר' הנו 'כבד', שהרי מצינו במקרא ובכתבי היד השונים דוגמות רבות לחילופי האותיות ד' ור'.⁸

לפירוש זה ניתן להביא ראייה מכרעת, השופכת אור חדש על הפרק כולו. כשמתאר יחזקאל את דרכי נחושי של מלך בבל, המתלבט אם לעלות על ירושלים או על רבת בני עמון, הוא מספר:

כִּי עָמַד מְלֶךְ בָּבֶל אֶל אִם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לְקֶסֶם קֶסֶם קָלְקַל בְּחָצִים שָׂאֵל בְּתַרְפִּים רָאָה בְּכַבֵּד (יחזקאל כ"א, כו).

והרי זה כתוב נוסף המצרף תרפים עם כבד! ואכן, השימוש בכבד ככלי לגילוי עתידות מוכר אף הוא כנוהג נפוץ בזמן הקדום, ואף חז"ל הזכירו מנהג זה (ראה קוהלת רבה פרשה יב, ח – "כהדין ערבאה דהוה נכיס אימרא וחזי בכבדא").

ייתכן אפוא, שלא במקרה מתאר המקרא כי מיכל השתמשה דווקא באיזורים אלו. אם "כביר" הוא אכן כבד, הרי שבסייעה לדוד להימלט משאול השתמשה מיכל בשני כלים לגילוי עתידות.

קודם שנעמוד על משמעותה של תופעה מעניינת זו, נציין גורם נוסף, המשתלב היטב בתמונה הכללית. המשכו של הסיפור בפרק כ', מתאר את ניסיונם של דוד ויהונתן לעמוד על כוונותיו של שאול על ידי בדיקת תגובתו של המלך להעדרו של דוד מסעודת החודש. על שאלתו של דוד כיצד ידע מה הייתה תגובתו של שאול, עונה יהונתן:

וְשִׁלְשַׁת תְּרַד מָאֵד... וְאֲנִי שִׁלְשַׁת הַחָצִים צִדָּה אוֹרָה לְשַׁלַּח לִי לְמִטָּרָה. וְהִנֵּה אֲשַׁלַּח אֶת הַנֶּעַר לְךָ מֵצֵא אֶת הַחָצִים אִם אָמַר אֲמַר לְנֶעַר הִנֵּה הַחָצִים מִמֶּךָ וְהִנֵּה קָחְנוּ וּבָאָה כִּי שְׁלוֹם לְךָ וְאִין דְּבַר חֵי ה'. וְאִם לֹא

8 כגון: בראשית י', ג-ד, "וּבְנֵי גֹמֵר אֲשֶׁקְנָז וְרִפְתָּ וְתִגְרַמָּה. וּבְנֵי יוֹן אֲלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ פְּתִים וְדַדְנִים", לעומת דה"א א', ו-ז, "וּבְנֵי גֹמֵר אֲשֶׁקְנָז וְרִפְתָּ וְתִגְרַמָּה. וּבְנֵי יוֹן אֲלִישָׁה וְתַרְשִׁישָׁה פְּתִים וְרִדְנִים" (ועיין ברד"ק שם, שהרחיב על התופעה); במדבר א', יד, "אליסף בן דעואל", לעומת במדבר ב', יד, "אליסף בן רעואל"; והשווה שמ"ב כ"ב, מג לתהילים י"ח, מג; ועוד (ועיין עוד במאמרו של י' אליצור, "קוצו של דלת", בתוך: ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 615-620). בכמה מקומות מעיר בעל מנחת שי על חילופי ד' ור' בין כתבי יד שונים: ביהושע ט"ו, נב "ודומה" (וכן במהדורת קורן), לעומת "ורומה" בכמה כתבי יד (וכן במהדורת הרב ברויאר); בשמ"ב ח', ג ועוד מופיע השם "הדדעזר", אך בכמה כתבי יד – "הדרעזר"; בדה"א י"ב, ח נכתב "מן הגדור", ובכמה כתבי יד – "מן הגדוד"; וכמותם רבים. חילופי ד' ור' יש גם בין הכתיב והקרי בכמה מקומות, למשל: במשלי ט"ט, יט כתיב "גרל חמה", והקרי הוא "גדל חמה". התופעה השכיחה של חילופי ד' ור' יכולה לסייע בפירוש מקומות קשים. כך, למשל, את הנאמר ביהושע ט', ד על הגבעונים "וילכו וַיִּצְטִירֵד", תרגם יונתן "ואזדודר", כלומר – יצטיידו; וכן פירש אברבנאל שם. וכך פירש רש"י לאיוב ט"ו, כד "לכידוד": "ויש לפותרו באותיות המתחלפות ר' בד'... 'לכידוד' כמו 'לכידוד'". ועיין פירוש רב שמואל בר חפני גאון (מהדורת גרינבאום, ירושלים תשל"ט) לבראשית מ"א, יח (ובהערת המהדיר 79).

* *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *

* עורך: בעז קלוש *

* *

* בית המדרש הווירטואלי שליך ישיבת הר עציון *

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *

* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דוא"ל: office@etzion.org.il *

* *